

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM RAJZKIÁLLÍTÁSA

*„Ihrem Wesen nach soll eine Zeichnung
rein zeichnerisch sein, d. h. den Charak-
ter graphischer Mittel an sich tragen...“*

Joseph Meder: „Die Handzeichnung“

A Szépművészeti Múzeum grafikai osztá-
lyának új kiállítása az anyagot más
szempontból tárja fel, mint az előző be-
mutatók: technikai eljárások szerint csoport-
osítja, miáltal előtérbe helyezi a művészi
alkotás egyik legfontosabb komponensét és
az anyagot a laikus számára hozzáférhetőbbé,
vonzóbbá teszi. A technika által determinált
aesthetikai kvalitás felfogása sokkal közelebb
áll a laikus szívéhez, mintha bármilyen más
úton igyekeznek őt bevezetni a rajzművészet
sajátos, szubitilis világába. A technikára való
utalás megfosztja rejtelmességétől ezt a vilá-
gót, megérthetőbbé, kézzelfoghatóbbá. Mi-
vel pedig minden kiállításnak legfőbb célja,
hogy a művészet iránt való szeretetet föl-
keltse, hogy a megértést és belemélyedést elő-
segítse, különösen melegen kell köszönteni
az olyan bemutatót, mely már eleve is tuda-
tos, komoly közönségnevelő lehetőséget rejt
magában. Joseph Meder alapvető műve óta
általánosan ismert tény, hogy a technikai el-
járások alapos ismerete, megkülönböztetése,
figyelembevételé milyen döntő szerepet ját-
szik a művészi rajzok értékelése, osztályozá-
sa, datálása, sőt lokalizálása terén is. Vannak
technikai eljárások, melyek stílusbeli sajátos-
ságává válnak egy művészek: művészi mon-
danivalójának kifejezésére egy bizonyos
technikát különösen alkalmasnak tart s azt
kultiválja, vagy pedig már eleve a technika
szabja meg azokat a sajátosságokat, melyeket
ránézve jellemzőknek ismerünk fel. Továbbá
minden technikai eljárás más-más törvénye-
ket, következményeket rejt magában és így
természetes, hogy más szemzőgökből kell nézni
a fémvesszővel készült alkotást, mint p. o. a
toll- vagy krétarajzot. Tesehát a művész egyéni
elődasmódja mellett, a technikai csoportosi-
tás még a különböző technikai eljárások szab-
ta határokat és lehetőségeket is megvilágítja
és mély bepillantást enged a művészi mű-
helymunka küzdelmes, érdekesítő légkörébe:
valóban gondolkodásra ösztönzi a szemlélőt,
látására tanítja és ismereteket nyújt neki.

A kiállítás érdeme, épp úgy, mint az
előző sikeres bemutatóké, dr. Hoffmann
Edithnek, a Grafikai Osztály kitűnő veze-
tőjének nevéhez fűződik. Évről-évre rende-
zett kiállításaival bebizonyítja, hogy a sab-
lónos kiállítási típusok felrészítésével minő

hasznos és céltudatos munkát lehet — és kell
is — kifejtetni. A Múzeum pompás, bőséges
rajzkészlete igen alkalmas anyagot szolgáltat
e célra. A jelenlegi kiállítás valóban kitűnő,
nagy szakértelemmel összeválogatott bemu-
tató, melynek a dr. Hoffmann Edith által
szerkesztett jó katalógus, fontos útbaigazítója
és kiegészítője.

Az első csoportot tollrajzok adják; a ki-
állítás legrégibb lapjai a technikában készül-
tek, mely ősi fajtája a rajznak és fontos
szerepét a mai időkig megtartotta (dr. Hoff-
mann Edith). A Múzeumnak sok szép és ér-
tekes rajzát látjuk e csoportban; talán a leg-
érdekesebbek egyike a „Mária a gyermek Jé-
zussal és szent Pállal” című lap, melyet nem
kisebb mesternek, mint Conrad Witznek tu-
ladjonítanak. Kétségkívül a nagy svájci
mester művészi közelségére vall az alakok
monumentális felfogása és térbehelyezése,
míg a kivitel aprólékosága, túlrészletezett-
sége mégis inkább egy korabeli rézmetsző al-
kötését sejteti, mint Conrad Witz markáns
festői egyéniségét. Az árnyékolás rendkívül
gondos, minutósus kivitele, mely párhuzamos
sraffirozást, pontozást és horgoskákát egy-
aránt alkalmaz, arra enged következtetni,
hogy a rajz valószínűleg rézmetszethez elő-
tanulmányul készült. Másik érdekes lap Er-
cole de Roberti lovasalakja (tanulmány a
a művész elpusztult freskóciklusához a bo-
lognai S. Petronio-templom Garganelli-ká-
polnájában), mely toll és ecset együttes al-
kalmazásával készült: a zárt kontúrban (ú. n.
drótkontúr) belül enyhe lavirozás plasztikus-
sá teszi az alakot. A drótkontúrra jellemző
rajzok mellett egész sereg olyan lapot is lá-
tunk, melyeknél a kontúr nem ad folyamatos,
zárt vonalakat, hanem laza, kereső, könnyed,
olykor szinte játékos, vagyis más értelemben
vett vázlatzerű benyomást kelt: ide soroz-
hatjuk Dürer néhány remek lapját, Altdorfer
„Szent Kristóf”-ját, egy ismeretlen firenzei
mester „Pásztorok hódolását”. Ismét más la-
pok például szolgálnak a színes alapzason ké-
szült rajzhoz, mellyel a XV. század végétől
sok művész foglalkozott. Rendkívül vonzó,
érdekes színhatásokat értek el ezzel az eljá-
rással, melynél a tollrajzot gyakran fehér fe-
dőfestékkel kombinálták. Csak néhány pél-
dára utalunk a kiállítás szép anyagából: Bot-

Dixit hydnus hba
 regum qd ai dndu
 pculisti golydm padu
 caput eius r tulu illud
 imanu sua. cu uicena
 de pso occurrit ei ma
 lieris cu cympanis et
 choris ydm recipientes
 gaudent in nrm. dndu
 tunc cu gla receptus
 i ierlm xpm figrat que
 pueri hebreoy recipie
 res in ierlm clama bnt
 bndictus qui uenit in
 nomine dnu
 dehe qui statur laudar cu
 mte dndu.

suo laudat. Eg dnt filie syon

Lequat in libro reg
 qd ai helyseus rei
 terenu ad ciuitatem
 occurrit ei pueri
 ppheta ipm cu gla r
 honore recipientes r
 curu laudantes. hely
 seus xpm fige que
 uicentem in ierlm in
 die palmaru pui heb
 oy ai magna gloria
 r honore receperunt

Gla nate di r ouer her he
 lyse.

hbi fetid sup pui. spe pany dnt
 hnt sup pulit dnt

Osztrák művész, 1300–1320 körül. Kézirat, több színnel lavírozott tollrajzok pergamenen

Witz, Conrad (meghalt 1454-ben): Szűz Mária a gyermek Jézussal és Szent Pállal. Tollrajz

Felisómet művész 1472-ből: Eldőkező nő
Tollrajz

ticini, Dürer, Stimmer és Altdorfer lapjaira; különösen az utóbbi tudta ezzel az eljárással megérezkelteni kompozícióinak mesészerű, fantasztikus, különös vegetabilis érzékétől átított hangulatát. A XVI. és XVII. század olasz művészeitől sok lendületes, rutinos rajzot találunk, egynémelyik a tollrajz terén brilliáns, szinte sziporkázó mutatóványokat produkál. Messezse kimagaslóan, mélységes áhítatot keltenek Rembrandt rajzai, őt darab bizsertetollrajz, mely eljárásnak ű volt a legnagyobb mestere. Ugyanennek a technikának pompás virtuózja volt G. B. Tiepolo, aki rajzaiban a bizser világosabb és sötétebb oldataival többféle színhatás elérésére törekedett. Kiállított „Szent Sebestyén”-je tanulmány a diesseni kolostor oltárképéhez. A modern tollrajzot Rippl-Rónai „Fenellája” képviseli, melyen a nád toll festői, széles, szinte ecsetszerű hatását figyelhetjük meg. A mester erősen kontúrozott figurális tanulmányainak ez a toll felett me a legjobban.

A szén és krétarajzok csoportja a legnagyobb mesterneveket öleli fel. Raffello, Leonardo, Tiziano egy-egy lapját láthatjuk. Leonardo fekete krétarajza remek fejtanulmányokat mutat (az „Anghiari csatá”-hoz). Tintoretto pompás rajzkészségéről három alaktanulmány tanusodik. Jacob Ruysdael „Haarlemi Alkmaarhíd”-ja, a tuss és bizser lavírozásával inkább képszerű, mint vázlat-szerű hatást kelt. A vörös s általában a színes kréták különösen a festői beállítású korszakok kedvelt rajzeszközei. A barokk és rokokó nagy mesterei gyakorta használták. Így Correggio is, kinek finom Madonna-tanulmánya, két egymásfőle rajzolt alakjával — ú. n. pentimento-val — igazi stúdium, műhelymunka, mely a kompozíció értelődési folyamatát világítja meg. Fragonard „Villa d'Este”-jében a vörös kréta meleg, festői hatásával érzékíti meg tárgyat, mely építészet és természet harmonikus összekapcsolásának egyik legesodásabb példája. Watteau génuszt az egy gyönyörű tanulmány-lap mutatja be (női alakok és redőtanulmány), mellyel a művész barna papíralapra háromszínű krétával, álomszerű könnyedséggel varázsolta rá modelljeit. Chodowiecki nagyméretű női arcképe egészen képszerű hatást kelt, úgyszintén Krüger férjfeje is (Lüderitz kiadó arcképe). Az utóbbi rajz — fekete és fehér kréta barna papíron — a művész egyéni sajátosságának megfelelően, távol vázlatserűsüdtől és festői hatásoktól, hűvös, exakt tárgyvilágosságra törekszik. A legújabb idők rajzkészségét Liebermann képviseli több munkájával, valamint Kokoschka szép krétatanulmányával „Mania” című festményéhez.

Az ólomveszű, nyersgrafit és ceruzacsoportból kiválik Leonardo lólabtanulmánya (a Sforza szoborhoz), rendkívül finom, vékonyvonalú rajz, mely tárgynak legprecízebb

megfigyelését rögzíti papírra. A modern anyagból Szinyei Merse, Leibl, Menzel, Rodin lapjait említjük meg.

Az ecsetrajza nagyszámú példával szolgál a kiállítás. Miniaturákkal kezdődik, az ecsetrajz ősi fajtájával. A fedőfestékkel pergamentre festett, többnyire a legaprólékosabb finomsággal kivitelezett munkák az egykori könyvdiszítés remekei és sajátos stílus, képtípus kialakulását képviselik. Rendkívül érdekes ebben a csoportban egy falfestőműhelynek az 1300 körüli időkből származó mintakönyve, mely Jézus életéből vett jeleneteket tartalmaz s melynek fölfedezése és ismeretése dr. Hoffmann Edith érdeme, úgyszintén az eddig ismert legszebb és legkorábbi Biblia Pauperum, az 1320 körüli évekből). Remek munka Maulbertsch „Szent Narcissus megdicsőülése” (tanulmány a bécsi Barokkmúzeum festményéhez), mely, mondhatnók, két különböző technikai eljárás határán áll: épp úgy nevezhető lavírozott tollrajznak, mint toll- és ecsetrajznak, u. i. olykor nehéz megvonni a határt, lavírozás és ecsetrajz egészen közel eshetnek egymáshoz. Ha az ecset szerepe kizárólag a kontúrokon belülré szorítkozik, lavírozásról van szó, mihely azonban önálló festői formákat is keres, ecsetrajznak számít. Persze, e kettő nem mindig határozható el pontosan egymástól. Aquarell és ceruza szerepel együtt Manet spanyol táncosainál (tanulmány a washingtoni Philips Memorial Gallery képéhez), mely az impresszionista látás és technika legzebb példái közé sorozható.

Külön láthatjuk néhány próbáját szobrászok és iparművészek rajzainak — talán Rodin-t is inkább itt kellett volna elhelyezni, mint más csoportban, — hiszen az ő rajzai is tipikus szobrász-rajzok. Veit Stoss „Szent Anna harmadmagával,” című tollrajzból kitűnik, hogy a művészt csak a formák érdeklik, festői hatásokra nem törekszik. Igen tanulságos gondolat volt szembeállítani e lappal Raffaello egyetlen szobortervéhez készült rajzát: ebből viszont nyilvánvalóvá válik, hogy tervezője semmiképpen se volt szobrász, mert a rajznak abszolút festői jellege van.

Két kis érdekes csoport nyújtja a befejezést: „Korrektúrák, nagyítások és másolatok, levonatok, hamisítványok”. Mindkettő igen figyelemreméltó: az első a szemlélő figyelmét felhívja a művész által gyakran eszközlött javításokra (rágasztással, toldással, stb. próbálja a kompozíció aképpen módosítani, amíg eléri azt a formát, mely szándékának legjobban megfelel). Néha fedőfestékkel borítja az egyes részeket, vagy egyszerűen át-rajzogatja az eredeti tervet (pentimenti). Néhány rajzon hálózás látható: ez az eljárás a nagyítás célját szolgálta. Freskóhoz vagy általában nagyobb kompozícióhoz való előtanulmányokon észlelhetjük. Az utolsó csoportban

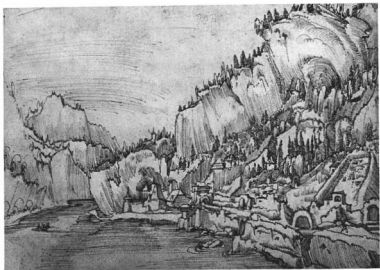
több ú. n. „Abklatsch“ van összegyűjtve — fordított irányú levonatai az eredeti krétarajznak, — mely régente a mai kor fényképét pótolta: többnyire a műkereskedő készítette, ha vételre ajánlott valamely rajzot és az eredetét a küldözéstől kímélni akarta. Metszettek után készült rajzoknál a katalógus a szemlélő figyelmét felhívja a kopírozás felismerhető nyomaira, még olyan esetekben is, amikor a készítő azt gondosan elrejtteni igyekezett: a hamisítási szándék régente is gyakran előfordult, hiszen eredeti rajzot jobban megbecsültek és értékelték, mint a metszet után készült kópiát. Érdekes és ugyancsak tanulságos egymásmelléállítás jelent Sammachini egyik festményének fotója, mellette Agostino Carraccinek e festmény után készült rézmet-

szete és végül egy ismeretlen művész rajza, mely teljesen vázlatyszerű és így eredeti tanulmány hatását kelti, — de hogy mégsem lehet az, kitűnik az egybevetésből a többi anyaggal: a rajz a metszettel hasonló irányú, de a képpel tükörképes. Tanulmányi célra vagy hamisítási szándékból készült másolat, ha későbbi korszak munkája, sokszor arról is felismerhető, hogy a másoló a régi munka stílusát saját korának elemeivel keverte. Az anyag erre a fajtára is szolgáltat érdekes példákat. Összegezve a látoztakat, újra csak hangsúlyozhatjuk, hogy e kiállítás szakembernek és laikusnak egyaránt rendkívül érdekes és fontos ismeretekkel szolgál. Gyönyörködtet a szép anyag által és nevelő munkát végez a csoportosításával.

DR. HAJÓS ERZSÉBET

Nürnbergi művész, 1480 körül:
Jézus a kereszten. Tollrajz

Altdorfer, Albrecht (1480 előtt — 1538): Sarmingstein a Dana mentén. Tollrajz